

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Kyrkan ligger på en ås i byn Röde med gamla landsvägen längs kyrkogårdens södra sida. På ömse sidor åsen finns odlingsmark med äldre jordbruksbebyggelse och modernare villor. Under senare delen av 1900-talet har villabebyggelsen kommit allt närmare kyrkan på den östra och norra sidan. Kyrkomiljön ligger samlad på norra sidan byvägen med kyrka, klockstapel, gravkapell och kyrkstallar. Öster om kyrkan längs landsvägen finns prästgård, klockargård, församlingshem och kyrkoarrendatorbostad.

2.2 Kyrkan

Kyrkan är i sin form och storlek den samma idag som den man började bygga den 18 maj 1785. Kyrkan är ett typiskt exempel på en kyrka från den nyklassicistiska perioden. Den är vitputsad med grå sockel. I tornets bottenvåning finns vapenhuset. Sakristian återfinns på kyrkans norra sida och uppfördes 1761 till den gamla kyrkan. Den införlivades sedan till den nya kyrkan.

Interiören är ljus och luftig och en tidstypisk representant för den gustavianska tidens nyklassicism. Kyrkorummet har stora ljusinsläpp och väggarna är vitputsade med kopplade pilastrar som är marmorerade i grått. Interiören färdigställdes efterhand från 1786 och kyrkan invigdes den 18 februari 1787. Under årens lopp har interiören målats om ett antal gånger och den färgsättningen som nu finns är en rekonstruktion av den ursprungliga. Den togs fram vid restaureringen på 1970-talet. De slutna bänkkvarteren är målade i vitt och grått med marmorerade fält på dörrarna och sidostyckena. Bänkarna byggdes om 1929 för att bli mera bekväma. Då togs sju bänkrader bort och de återstående gjordes rymligare. Koret har korbänkar på båda sidorna om altaret och dessa är inte nämnvärt ombyggda. Altartavlan avviker i stil från den övriga interiören och är i senbarock. Färgen på altartavlan är originalfärgen och den skrapades fram under 1970-talets restaurering. Orsaken till det är att altaruppsatsen flyttades med från den gamla kyrkan och byggdes om en del för att passa i den nya kyrkoinredningen. När altaruppsatsen användes i den gamla kyrkan var den byggd runt ett fönster. När den sedan flyttades till den nya kyrkan kompletterades den med korset och kvinnogestalten där fönstret tidigare varit placerat. Altarringen är i original från kyrkans uppförande. Den har rundade hörn och ett tygklätt knäfall. Predikstolen tillverkades av Jonas Edler 1802 och präglas av nyklassicismens enkelhet. Den är ovanlig i sitt utförande då den inte är rund eller åttakantig. Korgen har ett bredare fält som är riktat ut mot församlingen. Gnarps kyrka fick sin första orgel 1845 och det orgelfasad som finns i kyrkan idag tillhörde denna. I samband med inskaffandet av orgeln så revs den övre läktaren och den nedre byggdes om för att ge plats till orgeln. Orgelverket har bytts ut två gånger och det nuvarande tillkom 1972. Kororgeln tillfördes kyrkorummet 1974.

Sakristian som byggdes 1761 och sedan införlivades i den nuvarande kyrkan är byggd i trä och reveterad utvändigt. Den har invändiga målningar som föreställer scener ur Jesu jordiska liv. Dessa är målade på träpanel i gråa nyanser så kallad grisaille. Målningarna tillkom 1766 och är utförda av Paul Hallberg från Hudiksvall. Målningarna är intakta och konserverade i olika omgångar bland annat 1930. Det är oklart vilka konserveringsåtgärder som vidtogs. I sakristians nordöstra hörn finns en öppen spis.

2.3 Kyrkogården

Gnarps kyrkogård består av flera delar och har utvidgats vid flera tillfällen. Den äldsta delen ligger närmast kyrkan. År 1787 skedde den första utvidgningen av den troligtvis intakta medeltida begravningsplatsen. Då uppfördes två stigportar med smidda järngrindar. Den östra av dem finns bevarad men den västra togs bort i och med utvidgningen av kyrkogården västerut 1902-03. Stigporten är mycket ovanlig för området. Den är i originalutförande med grind och sol, och mycket värdefull för miljön. Ytterligare en utvidgning av kyrkogården mot norr skedde 1966. År 2000 iordningsställdes en ny kyrkogårdsdel norr om den befintliga, den har ännu inte tagits i bruk. Ca 300 meter väster om kyrkan finns en friliggande begravningsplats som kallas västra kyrkogården. Den iordningsställdes i början av 1900-talet. Kyrkogårdarna omgärdas omväxlande av järnstaket, häck och trädkrans. Det järnstaket som finns runt kyrkan nu tillkom i början av 1960-talet och ersatte då ett äldre järnstaket. Öster om korgaveln finns de äldsta kvarvarande gravvårdarna. Den äldsta tillkom på 1840-talet.

2.4 Klockstapelfoten

1777 byggdes en fristående klockstapel. Den blev överflödigt i och med att man färdigställde den nya kyrkan och dess torn. Klockstapeln togs ner 1803 men nederdelen, klockstapelfoten, sparades och användes som bår- och materialhus. Klockstapelfoten har flyttats ett flertal gånger och fick sin nuvarande placering nordväst om kyrktornet 1976. Då murades en bottenvåning i slutningen som klockstapelfoten placerades på. Hela byggnaden används till förvaring.

2.5 Gravkapellet

Gravkapellet, Bisättningshuset, uppfördes 1940 efter ritningar av Frey Berglund. Det är en enkel vitputsad byggnad som är mycket väl anpassad till kyrkomiljön. Den är byggd med en suterrängvåning där källaren innehåller bårhus. Interiören har ett ljust och enkelt utförande. Väggarna är vita och ett enkelt utformat altare finns. Bänkinredningen består av blåmålade lösa träbänkar. Ljuslampetter och ljuskronor pryder rummet. Byggnaden är både interiört och exteriört i original från 1940 utom innertaket som är utbytt mot ett skivmaterial i träimitation.

2.6 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Gnarps kyrka har en framträdande placering i byn där den ligger på åsen omgärdad av jordbruksmark och bostadshus. Miljön är föränderlig. I närheten finns äldre jordbruksbebyggelse, E4:an och modern villabebyggelse som krupit allt närmare den kyrka som i stort har sitt utseende kvar från 1780-talet. Kyrkan i Gnarp är ett exempel på en kyrka från den tidigt nyklassicistiska tiden. Här finns den tidens stilideal bevarat trots flera restaureringar. Tidstypiska detaljer är de stora fönstren, kyrkans ljusa och luftiga interiör med tunnvalvet, den sparsmakade färgsättningen och snickerierna där nyklassicismens intresse för antiken är framträdande. Sakristian som är uppförd innan den nuvarande kyrkan har en välbevarad interiör som är utförd av 1700-talsmålaren Paul Hallberg.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- Interiören är nu så gott som enhetligt nyklassicistisk med tunnvalvet, de stora fönstren, den ljusa interiören och snickerierna i predikstolen, bänkinredning, altarring, nummertavlor och orgelfasad. Trots de genomförda förändringarna under de olika restaureringarna så finns ändå det formspråket och det tidsidealet tydligt avläsbart i kyrkorummet. Det är av yttersta vikt att den enhetligheten bevaras på bästa sätt.
- Den östra och norra väggen i koret och östligaste delen av långhuset är sannolikt medeltida och stor försiktighet måste vidtas vid eventuell omputsning, håltagningar och dylikt, både interiört och exteriört.
- Stigporten är uppförd 1787 och mycket ovanlig i området. Den är bevarad i ursprungsskick med grindar och sol. Den är uppförd i den sista perioden då man fortfarande byggde stigportar och är mycket bevarandevärd.
- Sakristian med sina målningar från 1760-talet av Paul Hallberg har ett högt konstnärligt och kulturhistoriskt värde. Den är i sin helhet ytterst bevarandevärd då det är en så intakt interiör.
- Kyrkans exteriör med dess volym och utformning är i stort i originalutförande och mycket tidstypiskt för det sena 1700-talet. Västra entrén med originaldörr och tackjärnshäll i sitt originalutförande är en tidstypisk detalj från kyrkans uppförande som är viktig att värna.
- Gravkapellet är i originalutförande från byggåret 1940. Det är bevarat med originalinventarier och man bör vara restriktiv med förändringar både vad gäller interiören och exteriören.

2.7 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA): Handlingar rörande Gnarps kyrka.

Landsarkivet i Härmösand: Gnarps kyrkoarkiv: Kyrkoräkenskaper (serie LI)

Muntliga sagesmän: Hans-Olof Frisk, Gnarp, f. d. kyrkvaktmästare Ingvar Bydén, Gnarp, kyrkvaktmästare Ove Falk, Gnarp.

Bringéus, Nils-Arvid (edit.): *Sockenbeskrivningar från Hälsingland 1790-1791. Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi XXXVIII*. Uppsala 1961.

Broman, Olof Johannis: *Glysisvallur och öfriga skrifter om Helsingland*. II. Edit: Gästrike-Hälsinge nation, Uppsala 1912-1948.

Humble, Olof Abraham: *Blad ur Gnarps sockens historia*. Hudiksvall 1922.

Kilström, Bengt Ingmar: *Gnarps kyrka. Hälsinglands kyrkor XXII*. [Uppsala] 1975.